

Uloga interne revizije u sprječavanju pogrešaka i prijevара računalne obrade podataka

The Role of Internal Audit in Preventing Irregularities and Fraud in Terms of Computer Data Processing

DUBRAVKA MAHAČEK

docent, Državni ured za reviziju, Područni ured Požega
Medicinski fakultet Osijek,
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Kamenita vrata 8, 34 300 Požega
Republika Hrvatska
dmahacek@vup.hr

BERISLAV BOLFEK

docent, Odjel za ekonomiju
Sveučilište u Zadru
Splitska 1, 23 000 Zadar
Republika Hrvatska
bbolfek@unizd.hr

BERNARDA ŠAKOTA, studentica

Ekonomski fakultet u Osijeku, diplomski studij Poduzetništvo
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Gajev trg 7, 31 000 Osijek
Republika Hrvatska
bernarda.sakota@gmail.com

Pregledni rad

UDK: 657.6:004.6

Sažetak: Sve su češće i učestalije pojave nezakonitosti i nepravilnosti u poslovanju poduzeća, što utječe na podatke iskazane u financijskim izvještajima. Stoga je pored obavljanja eksterne revizije nužno uspostaviti interni nadzor nad financijskim izvještavanjem. Interni nadzor nad financijskim izvještavanjem sastoji se od politika i procedura poduzeća, a oblikovan je i djeluje da pruži razumno uvjerenje o pouzdanosti financijskog izvještavanja i fer prezentiranja financijskih izvještaja. Uspostavljene interne kontrole, a tako i interna revizija, pružaju veće mogućnosti otkrivanja i sprječavanja prijevара i nepravilnosti. Pojavi neželjenih ponašanja pogodovao je i ubrzani razvoj računalne tehnologije. Iako s jedne strane unapređuje poslovanje, s druge strane olakšava nedozvoljene pojavnosti i povećava mogućnosti financijskih prijevара o čemu svjedoči sve veći broj računalnih prijevара u poduzećima. Stoga treba posvetiti veću pozornost novim alatima, tehnikama i revizijskim modelima kako bi se poboljšala kvaliteta i vjerodostojnost izvještavanja. U okruženju koje se neprestano mijenja poduzeća su izložena velikom broju rizika. Procjena rizika i upravljanje rizicima postali su sastavni dio poslovnih aktivnosti na svakoj organizacijskoj razini. Cilj rada je utvrditi da interna revizija kao instrument upravljanja rizicima može doprinijeti pri sprječavanju pogrešaka i prijevара u uvjetima računalne obrade podataka.

Ključne riječi: interna revizija, odgovornosti interne revizije, upravljanje rizicima, financijske prijevare, računalna obrada podataka

Abstract: Illegalities and irregularities in the business conduct of enterprises are increasingly common phenomenon, which affects the data reported in financial statements. Therefore, in addition to carrying out the external audit it is necessary to establish internal control over financial reporting. Internal control over financial reporting consists of the policies and procedures of the company, and is designed and operates in order to provide reasonable assurance regarding the reliability of financial reporting and fair presentation of financial statements. Established internal control and internal audit also provide greater opportunities for detecting and preventing fraud and irregularities. Unwanted behaviour was favoured and accelerated by the development of computer technology. While on the one hand computer technology improves business results, on the other hand it facilitates the unauthorized practices and increases the possibility of financial fraud, as evidenced by the increasing number of computer fraud in various companies. Therefore, more attention should be given to new tools, techniques and auditing models to improve the quality and credibility of reporting. In an environment which is constantly changing, companies are exposed to a number of risks. Risk assessment and risk management have become an integral part of business activity at every organizational level. The aim of this paper is to determine whether the internal audit as an instrument of risk management can contribute in preventing irregularities and fraud in terms of computer data processing.

Keywords: internal audit, responsibility internal audit, risk management, financial frauds, computer data processing

1 Uvod

Interna revizija je neovisna djelatnost koja daje objektivno stručno mišljenje i savjete za unapređivanje poslovanja, a osnovna joj je svrha da utječe na poboljšanje poslovanja organizacije. Poduzeća djeluju u okruženju koje utječe na njihovo poslovanje te njegov opstanak i razvoj. Financijski izvještaji prikazuju poslovanje, te je stoga nužno njihovo razumijevanje. Stoga treba postojati određeno uvjerenje prema kojemu upravo takvi financijski izvještaji prikazuju objektivno i istinito stanje, što služi različitim korisnicima. Revizija služi osiguranju vjerodostojnosti financijskih izvještaja. Interna revizija treba pomoći organizaciji u ispunjavanju ciljeva uvođenjem sustavnog i discipliniranog pristupa procjenjivanju i unapređivanju djelotvornosti procesa vezanih uz upravljanje rizicima, kontrolu i gospodarenje.

U radu se daje prikaz interne revizije i njezina značenja u sprječavanju pogrešaka i prijevara u uvjetima računalne obrade podataka. Posebna pozornost dana je i računalnim prijevarama jer su one sve češća pojava u uvjetima većeg korištenja elektroničkih računala i računalne obrade podataka u svakodnevnom poslovanju poduzeća. Cilj rada je utvrditi da interna revizija kao instrument upravljanja rizicima može doprinijeti pri sprječavanju pogrešaka i prijevara u uvjetima računalne obrade podataka. Stoga je predmet rada interna revizija, a svrha rada je prikazati odgovornosti internog revizora za sprječavanje i otkrivanje prijevara u organizaciji. U radu je korištena metoda analize u prikazu najučestalijih oblika prijevara u Hrvatskoj prema javno dostupnim podacima. Metoda sinteze korištena je pri objedinjavanju zaključaka o provedenom istraživanju o značenju i utjecaju prijevornih radnji na poslovanje subjekata. Usporedbom prikazanih nepravilnih pojavnosti izvedeni su zaključci o važnosti uspostavljanja interne revizije i njezina djelovanja, što dobiva sve veću ulogu u primjeni i razvoju računalne obrade podataka. Radom je potvrđeno djelovanje interne revizije u području procjene rizika koji su različiti i mijenjaju se ovisno o okolnostima dinamičnog

okruženja te sve veće primjene računalne obrade podataka. U nastavku se daje prikaz istraživanja različitih autora na temu kontrolnih aktivnosti u okruženju informacijskih tehnologija.

Internu reviziju provode neovisne i stručne osobe, revizori koji su zaposlenici subjekta u kojemu se revizija obavlja. Unutarnja revizija neovisna je aktivnost koja procjenjuje sustave unutarnjih kontrola, daje neovisno i objektivno stručno mišljenje i savjete za unapređenje poslovanja; pomaže korisniku proračuna u ostvarenju ciljeva primjenom sustavnog i disciplinarnog pristupa vrednovanju i poboljšanju djelotvornosti procesa upravljanja rizicima, kontrola i gospodarenja (Zakon o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru, NN 141/06). Iz navedenoga uočavamo važnost interne revizije u javnom sektoru, posebno što se uređuje i uvid u korištenje sredstava Europske Unije.

Svrhe je interne revizije, a isto tako i internih kontrola, pružanje razumnog uvjerenja o ostvarenim ciljevima koji su vezani za financijsko izvještavanje, efikasnost i učinkovitost, a isto tako i usklađenost sa zakonima i propisima. Menadžment treba dokumentirati točnost provedenih kontrola te koliko su one učinkovite, odnosno potvrditi jesu li informacije u financijskim izvještajima točne. Stoga se razvija revizijska metodologija, koriste se softveri, integrirani alati za testiranje i drugo. Menadžment provodi kontinuirani nadzor provođenjem kontinuirane revizije kako od strane internih tako i eksternih revizora. Vrsta i karakteristike korištenja informacijske tehnologije poduzeća u njihovim informacijskim sustavima utječu na interne kontrole nad financijskim izvještavanjem poduzeća (Soltani, 2009, 323).

Interna revizija ima sve veću ulogu u procjeni rizika s kojima se susreće organizacija. Preduvjet za obavljanje interne revizije je ispitivanje i upoznavanje s organizacijom i njezinim poslovanjem te procjena poslovnih i revizijskih rizika. Svrha očitovanja koje je donio Institut internih revizora Velike Britanije je da omogući razumijevanje interne revizije, prema kojemu je to nezavisna aktivnost utemeljena unutar organizacije s ciljem pomoći organizaciji u uspješnom ispunjavanju njezinih odgovornosti.

U okruženju koje se neprestano mijenja, trgovačka društva izložena su velikom broju rizika. Procjena rizika i upravljanje rizicima postali su sastavni dio poslovnih aktivnosti na svakoj organizacijskoj razini (Žager et al., 2004).

2 Djelokrug i ciljevi interne revizije

Uspješno upravljanje organizacijom, a osobito povećanje njezine učinkovitosti radi postizanja konkurentskih prednosti, moguće je samo pod pretpostavkom izvrsnog poznavanja njezina unutrašnjeg ustroja i načina djelovanja. Unutrašnji ustroj organizacije predočen je organizacijskom strukturom¹, dok se djelovanje organizacije ostvaruje kroz niz povezanih i cilju usmjerenih poslovnih procesa. Proizlazi da su poslovni procesi, uz organizacijsku strukturu, temelji organizacije rada i postizanja poslovnih ciljeva, a jedina bitna razlika među njima je da struktura daje više statičnu, a procesi više dinamičnu sliku odnosa u organizaciji.

Poslovni proces može se definirati kao "niz logički povezanih aktivnosti koje koriste resurse poduzeća, a čiji je glavni cilj zadovoljenje potreba kupca za proizvodima ili uslugama odgovarajuće kvalitete u adekvatnom vremenskom roku, uz istodobno ostvarivanje neke vrijednosti" (Topić, n. d.). To je zapravo specifičan slijed radnih aktivnosti u vremenu i prostoru, s jasnim početkom i krajem, jasnim ulazima i izlazima. Tako je npr. ostvarivanje narudžbe proces koji se sastoji od mnogo aktivnosti, od naručivanja preko proizvodnje, fakturiranja pa sve do isporuke (Rušović i Zornić, 2010, p. 635), pri

---

¹ Organizacijska struktura je sociotehnička struktura ljudi i ostalih resursa organizacije koja se sastoji od različitih međusobno povezanih elemenata u konkretne organizacijske odnose (Pušeljić i Orlović, 2009, p. 147).

čemu svaka od navedenih aktivnosti dodaje vrijednost krajnjem proizvodu/usluzi. Očigledno je kako su poslovni procesi sastavni dio svakog poduzeća bez kojih se ne bi mogla ostvariti njegova misija.

Svaki poslovni proces definiran je parametrima kao što su trošak, vrijeme i kvaliteta, stoga predstavlja važnu okosnicu u postizanju konkurentske prednosti poduzeća. Ukoliko nije u stanju udovoljiti zahtjevima okoline za brzom isporukom, niskim cijenama i visokom kvalitetom, poslovni proces može ozbiljno narušiti tržišnu poziciju poduzeća. Iz ovog proizlazi važnost opisivanja i analiziranja svakoga pojedinog poslovnog procesa u organizaciji. Međutim, to se rijetko čini. Štoviše, menadžment u većini slučajeva počinje reagirati na neefikasnost poslovnih procesa tek u trenutku kada ona negativno utječe na cjelokupno poslovanje poduzeća. Zato se naglasak stavlja na potrebu kontinuiranog praćenja i poboljšanja poslovnih procesa. Postalo je važno "pratiti poslovne procese, predviđati njihovu dinamiku i upravljati njihovim promjenama, sve u skladu veće učinkovitosti i bolje kvalitete proizvoda ili usluge" (Topić, n. d.). Ovdje je važno napomenuti kako je zapravo svaka promjena poslovanja povezana upravo s promjenom poslovnih procesa, zbog čega njihovo kontinuirano praćenje dobiva još više na važnosti. Bosilj Vukšić i Kovačić (2004, p. 16) navode kako projekti poslovanja općenito podrazumijevaju promjene postojećih poslovnih procesa i/ili uvođenje novih, uz provedbu odgovarajućih organizacijskih i kulturoloških promjena u poduzeću te prilagodbu informacijske tehnologije novim potrebama poslovanja. Uz to dodaju: "Projekti promjene poslovanja su različiti prema opsegu i sadržaju pa se može govoriti o projektima poboljšanja i projektima cjelovite promjene poslovanja" (Bosilj Vukšić i Kovačić, 2004, p. 20). Zapravo, riječ je o razlici između postupne (kontinuirane, evolutivne) promjene, koja najčešće obuhvaća poboljšanje (samo nekih) postojećih procesa, i radikalne (revolucijske) promjene, koja obuhvaća dramatičan redizajn svih poslovnih procesa. Ova razlika dobro je predočena dvjema najpoznatijim vrstama organizacijskih promjena koje u svom sadržaju obuhvaćaju upravo promjenu poslovnih procesa. To su Upravljanje potpunom kvalitetom ili *Total Quality Management (TQM)*² i redizajn poslovnih procesa ili *Business Proces Reengineering (BPR)*³. Zajedničko ovim promjenama je što su upravljane s vrha organizacije (od strane top menadžmenta), zahtijevaju uključenost zaposlenika na svim razinama i promjenom poslovnih procesa posljedično utječu na izmjenu organizacijske strukture i kulture. Međutim, glavna im je razlika u procesu promjene. TQM podrazumijeva evolutivnu (sporu i inkrementalnu) promjenu procesa, dok se BPR odnosi na revolucijsku (brzu i radikalnu) promjenu svih poslovnih procesa. Posljedica navedenog je razlika u naporima upravljanja, pa je stoga cilj rada objasniti različitu ulogu koju ima ERP sustav prilikom provedbe ovih promjena. Prije toga, naravno, objasniti će se pojam i funkcionalnost ERP sustava.

2.1 Interna revizija kao podrška poslovnom odlučivanju

Uloga interne revizije u procesu poslovnog odlučivanja postaje sve značajnija s proširenjem područja djelovanja i kompetencija internog revizora u organizaciji. U suvremenim uvjetima temeljna je zadaća unutarnje revizije ispitati i ocijeniti funkcioniranje cjelokupnoga poslovnog sustava te dati mišljenje i prijedloge za poboljšanje njegova poslovanja.

Govoreći o ocjeni čitavoga poslovnog sustava kao zadaći interne revizije, misli se na ocjenu politike, procedure, ovlasti, kvalitete odlučivanja i upravljanja, djelotvornosti metoda i postupaka koje se provode prilikom provjere vjerodostojnosti dokumentacije. Svrha postojanja interne revizije u poduzeću jest osigurati zaštitu resursa poduzeća od nelojalnog ponašanja zaposlenih, nelojalnog ponašanja podugovarača koji koriste ime i tehnologiju tvrtke, zaštitu dioničara od nelojalnog ponašanja menadžera, zaštitu vrhovnih menadžera od nelojalnog ponašanja menadžera na nižim

² TQM je menadžerska filozofija koja kontinuirano traži poboljšanja u kvaliteti izvedbe svih procesa u organizaciji (Al-Zu'bi i Judeh, 2011, p. 114).

³ Reinženjering predstavlja radikalni redizajn poslovnih procesa radi njihova dramatičnog poboljšanja.

razinama, osigurati da izvješća o obračunu poreza budu bez grešaka koje bi mogle izazvati primjenu sankcija prema tvrtki (Tušek, 2001, 9).

Područje rada suvremene interne revizije može se sistematizirati na sljedeći način:

- unapređuje točnost i pouzdanost računovodstvenih i operativnih podataka i informacija kao podloge za odlučivanje,
- utvrđuje opseg pridržavanja operativnih službi politici poduzeća,
- minimizira rizik od prijevare, otkrivajući nedostatke u poslovanju i kontrolama koje mogu onemogućiti prijevare,
- ocjenjuje cjelokupnu učinkovitost poslovanja poduzeća,
- ukazuje na poštovanje zakonskih propisa,
- ukazuje na primjenu internih uputa poduzeća (Tušek, 2001).

Interna revizija kao instrument poslovnog odlučivanja veoma je značajna menadžmentu budući da se menadžeri na svim razinama u organizaciji u svakodnevnom poslu oslanjaju na informacije koje osigurava odjel interne revizije. Prethodna revizorova provjera čini poslovno odlučivanje sigurnijim i pouzdanijim jer se temelji na informacijama provjerenim od strane stručnih, objektivnih i neovisnih osoba.

Djelovanje internog revizora nije zadržano samo na identificiranje poteškoća u poslovanju poduzeća. To je samo jedna od faza njegova rada. Kao što je već navedeno, revizija mora pronalaziti nova rješenja i predlagati ih menadžmentu. Stoga je nužno uspostaviti odnos suradnje i povjerenja s menadžmentom i izvršiteljima.

2.2 Interna revizija u funkciji upravljanja

Budući da interna revizija utvrđuje pouzdanost, realnost i objektivnost financijskih, operativnih i drugih informacija koje dolaze iz različitih organizacijskih dijelova poduzeća te daje preporuke za poboljšanje poslovanja, postavlja se teza da je interna revizija instrument uspješnog donošenja poslovnih odluka u dinamičnoj i kompleksnoj okolini (Tušek, 2001).

Uloga interne revizije u upravljanju poduzećem postaje sve veća. U početku je unutarnja revizija bila usmjerena samo na formalno i sadržajno ispitivanje svrhovitosti, urednosti i pouzdanosti računovodstvenih evidencija i izvještaja. Nakon toga, područje djelovanja interne revizije proširuje se na sve poslovne funkcije poduzeća, dok je danas težište na cjelokupnom poslovanju poduzeća kako na pregledavanju prošlih događaja tako i poboljšanju budućeg poslovanja. Razvoj interne revizije kreće se od interne financijske revizije prema operativnoj reviziji ili reviziji poslovanja i upravljačkoj reviziji koje imaju širi djelokrug rada. Može se govoriti o klasičnoj i suvremenoj internoj reviziji. Klasična interna revizija (interna financijska revizija) ispituje zaštićenost imovine poduzeća te organizaciju pojedinih poslovnih procesa, a osobito knjigovodstva. Temeljna zadaća suvremene interne revizije (operativne revizije) je nadzor nad sustavom internih kontrola u svim poslovnim područjima. U današnjim uvjetima interna revizija proširuje se i na upravljačko područje, ocjenjuje efikasnost upravljačkih aktivnosti te ima savjetodavnu ulogu. Djelokrug rada upravljačke revizije, kao najviše hijerarhijske razine u dosadašnjem razvoju interne revizije, svodi se na tri glavna upravljačka područja – planiranje, organiziranje i kontrolu.

Temeljni ciljevi koji se žele postići organiziranjem sustava internih kontrola u poduzeću su: uspješno odvijanje poslovnih procesa i ostvarivanje planovima utvrđenih ciljeva poduzeća. U sklopu navedenih ciljeva menadžment organizira internu reviziju sa zadatkom nadzora i ocjene funkcioniranja sustava internih kontrola koja prati ostvarivanje njegovih ciljeva i zadataka. Interna revizija ocjenjuje primjerenost organizacijskih rješenja u poduzeću koja trebaju omogućiti ostvarivanje planiranih

ciljeva. Nadalje, ako se promatra sadržaj kontrole kao temeljne funkcije upravljanja najuže povezane s planiranjem, onda je evidentno da se ona oslanja na informacije interne revizije. Prateći tijek odvijanja poslovnih procesa, interni revizori pružaju menadžmentu informacije o uočenim odstupanjima od planiranih *outputa* te im daju savjete o mogućim korektivnim mjerama. Dakle, interna revizija fokusirana je na poslovanje poduzeća u najširem smislu, s ciljem pružanja podrške menadžmentu u uspješnom ispunjavanju brojnih zadataka i ciljeva, u prevenciji mogućih problema. No, treba istaknuti da interna revizija neće u svakom slučaju ispitivati i analizirati sve dijelove i aspekte poslovanja poduzeća, već će ispitivanja provoditi selektivno, prema stupnju rizičnosti, usmjeravajući se na one segmente poslovanja koji su kritičniji za uspješnost poduzeća u cjelini. U obavljanju svojih zadataka interna revizija mora biti autonomna, što znači da na njezin rad, zaključke i ocjene ne smije utjecati menadžment poduzeća (Tušek, 2001).

U posljednje vrijeme do izražaja dolazi savjetodavna uloga revizije. Djelovanje internog revizora ne može se, kako se to nerijetko misli, svesti samo na identificiranje problema u poslovanju poduzeća. To je tek prva faza njegova rada. Uz identifikaciju problema interna revizija mora neprestano pronalaziti nova rješenja i predlagati ih upravljačkim strukturama (Tušek et al., 2014, 27). Prema navedenom, zaključujemo da interna revizija utječe na upravljanje.

3 Očitovanje o odgovornosti interne revizije

Očitovanje o odgovornosti interne revizije donio je Institut internih revizora Velike Britanije 1981. godine i može se primijeniti u praksi profitnih i neprofitnih organizacija u našim uvjetima. Svrha ovog očitovanja je da omogući razumijevanje interne revizije.

Prema očitovanju, interna revizija je nezavisna aktivnost utemeljena u sklopu organizacije. To je nadzor koji djeluje istraživanjem i procjenjivanjem prikladnosti i učinkovitosti drugih kontrola.

Opseg interne revizije sadrži:

- ispitivanje pouzdanosti i integriteta financijskih i operativnih informacija, uporabljenih sredstava za razotkrivanje, mjerenje, razvrstavanje te davanje izvješća o navedenim informacijama
- ispitivanje utemeljenih sustava za osiguranje ispunjavanja onih politika, planova, postupaka, zakona i propisa koji bi mogli bitno utjecati na izvješća te utvrđivanje udovoljava li njima određena organizacija
- ispitivanje sredstava za čuvanje imovine i verificiranje postojanja takve imovine
- ocjenjivanje ekonomičnosti i djelotvornosti korištenih sredstava
- ispitivanje operacija ili programa da bi se ustanovila konzistentnost rezultata s utvrđenim ciljevima te izvršavaju li se programi kako su planirani.

Interna revizija funkcionira prema politikama koje je donijelo poslovodstvo, odbor interne revizije ili uprava profitne ili neprofitne organizacije. Svrhu, ovlasti i odgovornost odjela interne revizije potrebno je definirati u pisanom obliku, što odobrava poslovodstvo i prihvaća uprava ili revizijski odbor.

Odgovornost interne revizije služi organizaciji na način sukladan standardima profesionalnog obavljanja interne revizije te profesionalnim standardima vođenja, kao što su standardi etičkog kodeksa koje je donio Institut internih revizora. Ova odgovornost odnosi se na koordinaciju aktivnosti interne revizije s okruženjem tako da se na najbolji način dostignu revizijski ciljevi i ciljevi organizacije.

Važno je da interni revizori budu neovisni u obavljanju interne revizije, tj. da slobodno i objektivno izvršavaju svoje poslove. Nezavisnost internom revizoru omogućuje pružanje cjelovite i nesubjektivne ocjene bitne za ispravno vođenje revizije, što se postiže organizacijskim statusom i objektivnošću. Organizacijski status treba biti dovoljan za osiguranje širokog spektra revizijskih poslova te prikladnog razmatranja učinkovitih akcija temeljem nalaza i preporuka revizije. Objektivnost rada zahtijeva da interni revizor ima osobno stajalište i da je predan svome poslu (Crnković, 1997, 63).

U današnjim uvjetima od interne revizije očekuje se da generira informacije potrebne za identifikaciju, razumijevanje i procjenu potencijalnih rizika, odnosno osigura informacijsku podlogu u obliku konzultacija i izvješća temeljem kojih menadžment može prepoznati i mjeriti rizike te njima uspješno upravljati. Procjena rizika postaje ključna aktivnost internog revizora provedena u cjelokupni proces interne revizije. Danas prevladava pristup revidiranju utemeljen na procjeni rizika (Tušek & Žager, 2006).

3.1 Upravljanje rizicima i procjena rizika

Pod pojmom rizika podrazumijeva se vjerojatnost nastanka nekog događaja koji će imati posljedice na ostvarivanje ciljeva organizacije. Osnovni cilj svakog poduzeća je ostvariti vrijednost za svoje vlasnike. Kako poduzeća posluju u okruženju koje se stalno mijenja, tako su i rizici kojima je poslovanje izloženo različiti i promjenljivi. Postoje financijski rizik, politički i/ili ekonomski rizici, rizici "više sile" te poslovni rizici. Rizike nije moguće izbjeći, ali ih je moguće predvidjeti, odnosno njima upravljati.

Da bi se rizicima moglo upravljati, prije svega je potrebno utvrditi koji su to rizici kojima je poduzeće izloženo, steći uvjerenje o tome da su provedeni odgovarajući postupci smanjenja rizika koji nepovoljno djeluju na ostvarivanje rezultata, uspostaviti funkcioniranje kontrola i predvidjeti promjene u okolini.

Za uspješno upravljanje rizicima odgovoran je menadžment poduzeća koji ima dužnost definirati odgovarajuće strategije upravljanja rizicima, dok interni revizor ima profesionalnu obvezu i odgovornost biti podrška menadžmentu u upravljanju rizicima (Tušek & Žager, 2006, 328). Isti autori navode da pruža podršku na način da daje neovisnu i objektivnu ocjenu o učinkovitosti procesa upravljanja rizicima i internih kontrola, davanjem savjeta pri definiranju načina identifikacije i strategije upravljanja rizicima te predlaganjem mogućnosti unapređenja procesa upravljanja rizicima u nekoj organizaciji. Procjena rizika uži je pojam u odnosu na pojam upravljanja rizicima. Uključuje identifikaciju i analizu relevantnih rizika koji utječu na ostvarivanje ciljeva organizacije s namjerom utvrđivanja kako tim rizicima uspješno upravljati. Pretpostavka procjene rizika jest prethodno upoznavanje s ciljevima organizacije, a nakon toga vrši se identifikacija i selekcija svih internih i eksternih čimbenika koji bi mogli spriječiti ostvarivanje pojedinog cilja. Nakon identifikacije rizika s kojima je poduzeće suočeno, vrednuje se njihova vjerojatnost i značajnost, a nakon toga se rangiraju rizici.

Rizici se mogu pojaviti ili promijeniti u sljedećim okolnostima:

- a) promjene uvjeta poslovanja (promjene zakonskog okruženja i dr.)
- b) novi djelatnici (mogu u sustavu interne kontrole staviti naglasak na neko drugo područje)
- c) novi ili usavršeni informacijski sustav (nagle promjene u informacijskom sustavu mogu promijeniti rizik povezan s internom kontrolom)
- d) nagli rast (može oslabiti kontrolu i povećati rizik)
- e) nova tehnologija (uključivanje nove tehnologije u proizvodni ili informacijski sustav može promijeniti rizik povezan s internom kontrolom)
- f) nove proizvodne linije, proizvodi i aktivnosti (ulazak u područja s kojima poduzeće nema iskustva može dovesti do novog rizika povezanog s internom kontrolom)

- g) restrukturiranje poduzeća (može utjecati na smanjenje zaposlenih i promjene u nadzoru i podjeli dužnosti što može dovesti do promjene rizika povezanog s internom kontrolom)
- h) poslovanje s inozemstvom (početak poslovanja s inozemstvom ili širenje poslovanja donosi nove jedinstvene rizika povezane s internom kontrolom)
- i) računovodstveni propisi (usvajanje novih ili promjena postojećih računovodstvenih načela može utjecati na rizik uključen u pripremu financijskih izvještaja) (Messier Jr., W. F. 1998, 196).

Važno je navesti da informacijski sustav poduzeća treba biti uspostavljen na način da osigurava sve potrebne financijske i druge informacije o događajima i okolnostima. Računovodstveni sustav dio je cjelokupnoga informacijskog sustava koji treba osigurati podatke koji će biti podloga za izvještavanje zainteresiranim korisnicima.

3.2 Procjena rizika u procesu interne revizije

U cjelokupnom procesu upravljanja rizicima uloga internog revizora uglavnom je savjetodavna i nadzorna, dok odgovornost snosi menadžment poduzeća. Ipak, od internog revizora očekuje se neposredno i aktivno uključivanje u samu procjenu rizika kojima je organizacija izložena. Pozornost internog revizora mora biti usmjerena na kritična područja poslovanja poduzeća. Stoga je nužno rangiranje potencijalnih područja revizijskog ispitivanja prema kriteriju njihove rizičnosti i utvrđivanje prioriteta te usmjeravanje ispitivanja na najrizičnija područja u poslovanju poduzeća. Komunikacija menadžmenta i odjela interne revizije neophodna je pri dijagnosticiranju i selekciji problema koji će kasnije biti objektom revizijskog ispitivanja. Prema tome, razvoju plana obavljanja interne revizije prethodi upoznavanje s organizacijom i poslovanjem poduzeća te procjena poslovnih i revizijskih rizika, kao početak revizijskog posla. Uvažavanje rizika prilikom obavljanja revizijskog posla veoma je važno kako bi se proces interne revizije mogao stalno kontrolirati i kako bi se mogle poduzeti korektivne akcije te na vrijeme usmjeriti ograničene revizijske resurse u problemska područja u poslovanju poduzeća.

Za oblikovanje konkretnog modela procjene rizika koju provodi interni revizor u praksi nužno je poznavanje pojedinih vrsta rizika, njihovih odnosa i uvažavanje opsega odgovornosti internog revizora za pojedine vrste rizika. U tom smislu, moguće je govoriti o sljedećim vrstama rizika:

- Inherentni rizik. Sastoji se u tome da se mogu javiti greške ili pogrešni iskazi bilo zbog prirode poslovanja, privredne grane ili nekoga drugog postojećeg faktora. Poduzeća koja posluju u okviru grana koje su veoma napredne obično podrazumijevanju veći inherentni rizik.
- Kontrolni rizik. Postoji onda kada provedene kontrole ne funkcioniraju dobro ili ako ih se ne poštuje pa se stoga pojavljuju pogreške i odstupanja.
- Preostali rizik. Predstavlja rizik koji ostaje nakon provedenih kontrolnih postupaka. U svakoj aktivnosti postoji neki rizik koji je nemoguće u potpunosti ukloniti. Međutim, uloga interne revizije je osigurati menadžmentu podlogu temeljem koje će procijeniti je li razina preostalog rizika koji utječe na ostvarivanje ciljeva organizacije prihvatljiva ili nije.
- Rizik revizije. O riziku same revizije govori se u slučajevima kad interna revizija nije preispitala sustav, odnosno kad se njezine preporuke zanemaruju ili nije profesionalno obavljena te su neka područja visokog rizika zanemarena prilikom ispitivanja internog revizora.

Aktivnosti interne revizije trebaju biti usmjerene smanjenju rizika kontrole i rizika revizije kako bi ostala samo prihvatljiva razina preostalog rizika.

Procjena rizika internom revizoru služi za usmjeravanje revizorskih resursa prema aktivnostima koje imaju visoku razinu kontrolnog rizika, a to znači i neprihvatljivo visoku razinu preostalog rizika za menadžment.

Sveukupnoj procjeni rizika doprinose mnogi čimbenici. U revizijskoj literaturi navode se različiti indeksi rizika, a većina ih se zasniva na sljedećem modelu (Tušek & Žager, 2006, 330):

$$\text{Indeks rizika} = \frac{\text{značajnost/materijalnost}}{\text{kvaliteta interne kontrole}} + \text{posebni čimbenici}$$

Značajna područja u poslovanju poduzeća u pravilu stvaraju veći inherentni rizik. No, izloženost rizicima smanjuje se ako su u značajnim područjima – organizacijskim jedinicama, poslovnim procesima, projektima i funkcijama provedene odgovarajuće kontrole. Gledajući gore navedenu formulu, što je kvaliteta internih kontrola veća, to je konačna vrijednost indeksa rizika manja. U izračun se mogu uključiti i neki posebni čimbenici koji su važni u konkretnim okolnostima.

U procesu procjene rizika u internoj reviziji vrlo je značajan odnos između rizika revizije i preostalog rizika. Mali angažman revizijskih resursa ima opravdanje u slučaju niske razine preostalog rizika. Ako je pak obuhvaćenost internom revizijom visoka u područjima niske razine preostalog rizika, povećava se rizik revizije jer se revizijski resursi koriste u područjima koja nisu prioritetna čime se u pitanje dovodi svrhovitost revizijskog procesa. Sukladno tome, obuhvaćenost internom revizijom treba biti primjerena i onda kada postoji velika izloženost rizicima.

Procjena rizika kontinuirani je proces koji se odvija kroz cjelokupni rad interne revizije. Pruža podršku u dugoročnom planiranju na način da osigurava formalnu osnovu temeljem koje se raspoređuju revizorski resursi u širokom području revizije na duži rok. Područja koja pokriva su i preliminarno ispitivanje – daje osnovne podatke na temelju kojih se donosi mišljenje o stupnju rizika te program interne revizije, sastavljanje pojedinačnih ili funkcionalnih planova – utvrđuju revizorske zadatke koje treba obaviti i vrijeme koje je na raspolaganju. Prilikom ocjene sustava procjena rizika pomaže u pregledavanju samo onih dijelova sustava koji su više izloženi riziku. Također, kod testiranja funkcioniranja internih kontrola, kada se detaljno ispituju pojedinačne transakcije, osigurava da su testiranja usmjerena na bitne elemente pojedinačne transakcije. Procjena rizika ima značajnu ulogu i kod izražavanja mišljenja internog revizora koji daje prikaz postojećeg stanja i obrazlaže kakav bi sustav mogao biti, kakav će sustav biti i koji su rizici ako se ne poduzmu odgovarajuće akcije. Nakon što je revizor izrazio mišljenje temeljem obavljenoga terenskog posla, kao zadnje faze procesa preostaju utvrđivanje okvira za pravilno upravljanje rizicima te praćenje izvršenja revizorovih preporuka (Tušek & Žager, 2006, 331).

4 Uloga interne revizije u sprječavanju pogrešaka i prijevare, posebno u uvjetima računalne obrade podataka

Područje rada interne revizije je da "minimizira rizik od prijevare, otkrivajući slabosti u poslovanju i kontrolama koje mogu onemogućiti prijevare" (Spremić, 1996, 140). Prema navedenom, uočavamo da je potrebno otkriti slabosti u poslovanju kontrolama te tako utjecati na smanjenje mogućih prijevare.

Ubrzani razvoj računalne tehnologije utječe na pojave prijevare i nepravilnosti u poslovanju. Iako s jedne strane unapređuje poslovanje, s druge strane dolazi do mogućnosti financijskih prijevare o čemu

svjedoči sve veći broj računalnih prijevара u poduzećima. Budući da prijevara predstavlja rizik gubitaka koji mogu imati ogromne razmjere, javlja se nužnost uspostavljanja nadzornih mehanizama – internih kontrola. Uspostavljanjem kvalitetne interne revizije stvara se povjerenje javnosti i konkurenata u pravilnost cjelokupnog poslovanja poduzeća te se smanjuje mogućnost nastanka prijevara.

Menadžment poduzeća i odjel interne revizije imaju različite uloge kod otkrivanja i sprječavanja prijevara. Odgovornost menadžmenta je uspostaviti i održati efikasan sustav interne kontrole uz razumne troškove, dok se od internog revizora očekuje djelovanje uz "dužnu profesionalnu pažnju". Revizor treba posjedovati dovoljno znanja o prijevari kako bi mogao prepoznati pokazatelje da je prijevara možda učinjena, paziti na prilike koje bi mogle omogućiti prijevaru te procijeniti potrebu za dodatnom istragom (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2013).

Interni revizor ne može raspolagati znanjima kao stručne osobe ovlaštene za otkrivanja i istraživanja prijevara u poslovanju raznih profitnih ili neprofitnih organizacija. Sam postupak interne revizije, iako izvršen sukladno standardima dužne profesionalne pažnje, ne znači da je uvijek u mogućnosti i utvrditi prijevaru. Važno je da revizori upozore na pogrešno obavljanje poslova, greške, nedjelotvornost, sukobe interesa itd. Također, trebaju upozoriti na sve aktivnosti u kojima se pojavljuju nepravilnosti u radu. Mogućnost takvih pojava treba uzeti u obzir kod svake revizije. Kada se sumnja u takve pojave, potrebno je o tome izraditi izvješće. Naposljetku, interni revizor treba pratiti je li udovoljeno njegovim nalazima (Crnković, 1997, 114–115).

4.1 Pojam i pojave prijevare

Prijevara obuhvaća nezakonite i neovlaštene radnje koje karakterizira namjerna prijevara, odnosno obmana. Prema Međunarodnom revizijskom standardu 240 izraz "prijevара" odnosi se na namjernu radnju stjecanja nepravedne ili nezakonite prednosti varanjem, koju provode jedna ili više osoba iz menadžmenta, osobe iz nadzornog odbora, zaposlenici ili treća stranka. Prijevара je širok pravni pojam, međutim revizor je usmjeren samo na one radnje prijevare koje uzrokuju materijalno značajne pogrešne prikaze u financijskim izvještajima (MrevS 240 Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare i pogreške, 2007).

Neki od primjera prijevara su:

- prodaja ili prijenos fiktivne ili netočno prikazane imovine,
- nekorektna plaćanja kao što su nezakoniti politički doprinosi, mito, isplate državnim dužnosnicima, njihovim posrednicima, korisnicima ili dobavljačima,
- nepravilno prikazivanje ili vrednovanje transakcija, sredstava, obveza ili prihoda
- pronevjera koju karakterizira nezakonito prisvajanje novca ili imovine i krivotvorenje financijske dokumentacije,
- namjerni poslovi s poduzećima koja nezakonito posluju, a u kojima jedna strana stječe korist do koje ne bi mogla doći u poslovima koji se zasnivaju na ugovorima bez posredovanja,
- namjeran propust evidentiranja ili objavljivanja značajnih informacija s ciljem poboljšanja financijske slike poduzeća,
- neovlašteno ili nezakonito korištenje povjerljivih informacija ili informacija koje su tuđe vlasništvo,
- porezne prijevare,
- krađa, koja je često popraćena krivotvorenim ili neprimjerenim dokumentima kako bi se prikrilo nedostatak imovine (MRevS 610 Razmatranje rada interne revizije, 2007).

Često se pojam prijevare poistovjećuje s pogreškom. Ono što razlikuje prijevaru i pogrešku jest činjenica je li radnja koja je rezultirala pogrešnim prikazom u financijskim izvještajima napravljena namjerno ili nenamjerno. Prijevarena je, za razliku od pogreške, namjerna i obično podrazumijeva namjerno prikrivanje činjenica. Revizor može utvrditi određene okolnosti u kojima se mogu učiniti prijevare, no gotovo je nemoguće utvrditi namjeru, posebno u slučajevima koji uključuju procjenu menadžmenta.

Postupanje koje rezultira namjernom prikrivanju i prikazivanju činjenica javlja se i kod korištenja javnih sredstava. Nepravilnosti u korištenju sredstava i posljedice te potrebne aktivnosti koje sprječavaju i utječu na smanjenje takvih pojavnosti opisuju I. Mijoč i D. Mahaček te navode da: "ako analitička i sintetička evidencija nisu usklađene, ili se periodično ne obavlja (mjesečno, tromjesečno), nepravilnost je vrlo teški otkriti." Navedeno potkrepljuju primjerom evidentiranja i prikazivanja uplata građana komunalnom društvu (Mijoč & Mahaček, 2013, 170).

Važno je navesti da provedene poslovne transakcije trebaju biti pravilno dokumentirane, a dokumentaciju treba čuvati u skladu sa zakonom propisanim rokovima. Dokumentacija omogućuje zaposlenicima, unutarnjim i vanjskim revizorima i drugim tijelima da prate tijek operacija i transakcija u svim fazama. Kontrolni postupci trebaju biti dokumentirani. Posebno treba obratiti pažnju na formu obrazaca koji će biti upotrijebljeni za unos podataka u informacijske sustave, tako da su obrasci u skladu s izgledom kompjuterskog ekrana.

Naknadne kontrole obuhvaćaju postupke koji se provode nakon donošenja financijskih odluka odnosno nakon plaćanja računa za nabavljenu robu, isplata donacija, pomoći i drugih izdataka. Svrha naknadnih kontrolnih postupaka je potvrda da su sredstva utrošena zakonito i namjenski. Naknadne kontrole imaju ulogu otkrivanja mogućih pogrešaka, odstupanja i nepravilnosti i poduzimanja potrebnih mjera za njihovo otklanjanje.

4.2 Prepoznavanje rizika prijevare

Cilj je revizora prepoznati i procijeniti rizike značajnoga pogrešnog prikazivanja uslijed prijevare na nivoima financijskih izvještaja i tvrdnji (izjave menadžmenta sadržane u financijskim izvještajima, a revizoru služe pri sagledavanju različitih vrsta potencijalnih pogrešnih prikazivanja koja mogu nastati). Da bi revizor mogao prepoznati spomenute rizike, mora upoznati subjekt i njegovo okruženje, uključujući i interne kontrole subjekta čime stvara temelj za planiranje i primjenjivanje reakcija na procijenjene rizike značajnoga pogrešnog prikazivanja.

U svrhu prepoznavanja rizika značajnih pogrešnih prikazivanja, uz spomenuto razumijevanje subjekta, njegova okruženja i internih kontrola, revizor će:

- razmotriti transakcije, stanja računa i objave u financijskim izvještajima
- procijeniti prepoznate rizike te ocijeniti jesu li rasprostranjeniji u financijskim izvještajima kao cjelini i potencijalno imaju učinak na mnoge tvrdnje
- povezati prepoznate rizike s onim što bi moglo krenuti krivo na nivou tvrdnje
- razmotriti vjerojatnost pogrešnog prikazivanja, uključujući mogućnosti višestrukih pogrešnih prikazivanja (MrevS 315, Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tijekom stjecanja razumijevanja subjekta i njegovog okruženja).

Revizor prilikom procjene rizika određuje značajnost prepoznatih rizika. Zanimaruje učinke kontrola koje se odnose na rizik, a razmatra je li rizik ujedno i rizik prijevare, je li u skladu s najnovijim značajnim privrednim, računovodstvenim ili drugim događanjima, složenost transakcija, stupanj subjektivnosti pri mjerenju financijskih informacija povezanih s rizikom te uključuje li rizik značajne transakcije izvan uobičajenog poslovanja subjekta.

4.3 Prijevare u gospodarskom poslovanju u Hrvatskoj

Istraživanja nezakonitosti i nepravilnosti koje imaju obilježja prekršaja, prijestupa i kaznenih djela, obavljaju državne institucije nadležne za nadzor poslovanja gospodarskih subjekata – Ministarstvo unutarnjih poslova te Ministarstvo financija.

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova iz 2013., kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta prijavljeno je za 5,4 % više u odnosu na 2012., ali je broj osoba osumnjičenih za ta kaznena djela manji za 3,9 %. Najbrojnija kaznena djela u gospodarskom kriminalitetu u 2013. su krivotvorenje službene ili poslovne isprave, zlouporaba položaja i ovlasti, nedozvoljena trgovina, računalna prijevarena i davanje mita. Udio tih djela u gospodarskom kriminalitetu iznosi 58,7 %.

Analiza tablice 1. u kojoj su navedeni podatci o najučestalijim kaznenim djelima gospodarskog kriminaliteta u 2013. godini pokazuje da se računalna prijevarena kao kazneno djelo nalazi na četvrtom mjestu s ukupno 583 slučaja u 2013. godini u odnosu na ostala kaznena djela. S obzirom na to da se radi o kaznenom djelu koje nije postojalo prije dvadeset godina, to je zabrinjavajući podatak za koji se očekuje nagli rast u sljedećim godinama. Računalna prijevarena kao kazneno djelo ima samo 90,1 % razriješenosti što predstavlja najslabiju razriješenost u odnosu na ostala kaznena djela koja su prikazana u tablici 1.

Tablica 1. Najučestalija kaznena djela gospodarskog kriminaliteta u 2013. godini (izradili autori na temelju podataka Ministarstva unutarnjih poslova, Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini, 44.)

Prijavljena kaznena djela			Razriješena		Naknadno otkrivena	
Ukupno	Zatečen	Nepoznat	Broj djela	%	Broj djela	%
1030	-	562	1030	100	562	100
890	2	375	891	100,1	376	100,3
685	157	473	688	100,4	476	100,6
583	1	571	525	90,1	513	89,8
522	6	29	522	100	29	100
489	-	379	488	99,8	378	99,7
455	1	24	455	100	24	100
408	-	221	407	99,8	220	99,5

Usporedba prijavljenih i razriješenih korupcijskih kaznenih djela prikazana je u tablici 2. Postotci razriješenosti veći su od 100 iz razloga što su razriješena djela tekuće godine stavljena u odnos prema prijavljenim djelima tekuće godine. Kao korupcijska kaznena djela navedena su: primanje mita u

gospodarskom poslovanju, davanje mita u gospodarskom poslovanju, zlouporaba položaja i ovlasti koju je počinila službena osoba, nezakonito pogodovanje, primanje mita i davanje mita.

Analiza podataka navedenih u tablici 2. pokazuje da su najbrojnija korupcijska kaznena djela zlouporaba položaja i ovlasti koju je počinila službena osoba sa 890 slučajeva u 2013. godini. U odnosu na 2012. godinu kada je zabilježeno 402 slučaja, povećanje je 121,4% s ukupnom materijalnom štetom od 939.414.135,00 kuna u 2013. godini.

Tablica 2. Usporedba prijavljenih i razriješenih korupcijskih kaznenih djela (izradili autori na temelju podataka Ministarstva unutarnjih poslova, Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini, 46.)

	Prijavljena kaznena djela			Razriješena			Materijalna šteta u 2013.
	Broj djela		%	Broj djela		%	
	2012.	2013.	+/-	2012.	2013.	+/-	
Primanje mita u gospodarskom poslovanju	4	1	-75	4	1	-75	-
Davanje mita u gospodarskom poslovanju	4	1	-75	-	1	0	-
Zlouporaba položaja i ovlasti – počinitelj službena osoba	402	890	+121,4	402	891	+121,6	939.414.135
Nezakonito pogodovanje	-	10	-	-	10	-	2.143.428
Primanje mita	196	455	+132,1	195	455	+133,3	404.361
Davanje mita	203	522	+157,1	201	522	+159,7	3.750

4.4 Vrste računalnih prijevара

U organizacijama kod sve veće primjene elektroničkih računala u prikupljanju i obradi podataka, njihovom generiranju i distribuiranju u obliku informacija, dolazi i do pojava računalnih prijevара i zloupotreba koje mogu imati i obilježje kriminalne radnje.

Računalne prijevare mogu biti:

1. Prijevare koje nemaju za cilj određene krađe, već krivo prikazivanje podataka (npr. prikazivanje troškova koji nisu postojali radi boljih polazišta kod planiranja potrebnih sredstava za sljedeće razdoblje),
2. Krađe softverskih i hardverskih usluga za privatne poslove u organizaciji,
3. Uništavanje podataka, datoteka, ubacivanje virusa i sl.,
4. Krađe programa, hardvera od zaposlenih u organizaciji (Crnković, 1997, 120).

Počinitelj prijevare u pravilu je korisnik računala koji posjeduje relativno puno informacija i znanja o korištenju postojećeg sustava u organizaciji. Obično pronalazi "rupe" u informacijskom sustavu organizacije. Dakle, ne mora biti isključivo profesionalac, takve prijevare svojstvene su za sve razine zaposlenih.

Neke od tehnika manipulacije računalom prema istraživanju Ministarstva pravosuđa Sjedinjenih Američkih Država su:

- Varanje podacima. To je jedna od najučestalijih metoda manipulacije uz pomoć računala. Podatci se mogu "dorađivati" u svim fazama rada od prikupljanja, unosa u računalo, obrade u računalu, tijekom izrade kompjuterskih izvješća i sl. Ovakve manipulacije mogu se spriječiti automatskim provjerama, uspoređivanjem rezultata ručne i kompjuterske obrade i sl.
- Trojanski konj. Odnosi se na unošenje prikrivenih programskih instrukcija u računalo. Na primjer, virus osobnog računala koji se može eliminirati antivirusnim programima.
- Salama tehnika. Podrazumijeva zaokruživanje financijskih iznosa na niže kod izračunavanja kamatnih iznosa, a ostatak se može prenijeti na drugi račun.
- *Superzaping* potječe od imena "*superzap*", servisnog programa koji omogućuje izvanredni pristup u okolnostima npr. pada sustava i sl. Ovim programima u pravilu se koriste sustavni programeri koji rade na održavanju operativnog sustava. Navedeni programi mogu se iskoristiti i za preinake stanja računa i dr. Ta vrsta kompjuterske prijevare otkriva se usporedbom programa nakon manipulacije s izvornim programom.
- Stupice. Prilikom izrade kompleksnih aplikacijskih programa ugrađuju se rutine za otkrivanje eventualnih grešaka. Iako takvi programi onemogućuju unos određenih dodatnih instrukcija, ponekad se tijekom izgradnje programskih paketa ugrađuju programske instrukcije koje omogućuju naknadni pristup u svrhu pronalaženja grešaka ili poboljšanja programa. To se naziva stupicama koje se eliminiraju u konačnoj izradi programa. No, ponekad takve stupice ostanu u programima i zbog toga su omogućene naknadne izmjene koje mogu biti i s lošim namjerama. Otkrivanje stupica zahtijeva provođenje kompliciranih testova sustavnih i aplikacijskih programa.
- Istjecanje podataka – tehnika manipulacije koja omogućuje različite oblike krađe podataka (Crnković, 1997, 121–122).

4.5 Mjere zaštite od računalnih prijevare

Profitne i neprofitne organizacije u sprječavanju računalnih prijevare trebaju uspostaviti vlastite preventivne mjere koje trebaju uključivati i opće i posebne nadzorne postupke okruženja elektroničke obrade podataka.

Pod općim nadzornim postupcima podrazumijevaju se:

- nadzorni postupci organizacije i aktivnosti odjela elektroničke obrade podataka u organizaciji,
- dokumentiranje, testiranje i ovlasti korištenja programskih aplikacija,
- politike i nadzorni postupci informatičke opreme, korištenja podataka, datoteka i baza podataka,
- politike i nadzorni postupci koji se odnose na cjelokupno funkcioniranje operacija računalne obrade podataka.

Posebni nadzorni postupci koje je potrebno uspostaviti jesu:

- definiranje i provođenje pravila ponašanja za računalnu zaštitu podataka, programa i informatičke opreme,
- utvrđivanje i provođenje mjera zaštite od računalne prijevare,
- kontinuirano obrazovanje i osposobljavanje internih revizora u računalnoj obradi podataka,
- osiguranje uvjeta za nabavu suvremenijih nadzornih sustava.

Za rad profitnih i neprofitnih organizacija zainteresirana je šira javnost, od dioničara, poreznih obveznika koji omogućuju njihovo funkcioniranje do onih koji daju donacije. Zbog široke primjene informatičke tehnologije nužno je poznavati i mogućnost pojave računalnih prijevara i zlouporaba. Stoga interni revizori takvih organizacija moraju biti upoznati s postojanjem takvih pojava te preventivnim mjerama zaštite od takvih aktivnosti (Crnković, 1997, 123).

4.6 Odgovornosti interne revizije

Postoje tri činitelja koja utječu na izvršenje prijevare. To su: prilika, motiv i opravdanje. Prilika za prijevaru može nastati zbog lošeg koncepta kontrole ili nedostatka kontrole. Svatko tko je svjestan tog nedostatka, može počinuti prijevaru. Osobito se to odnosi na osobe koje se nalaze na odgovornim pozicijama jer mogu zaobići postojeće kontrole zato što im podređeni ili slabe kontrole dopuštaju zaobilazanje pravila. Motiv, kao drugi faktor, može biti moć, želja ili pritisak. Mnoge prijevare učinjene su kako bi počinitelj dokazao da ima moć da ih učini, a ne zbog namjernog izazivanja štete. Drugi motivator je zadovoljavanje neke želje kao što je pohlepa ili zavisnost. Prijevara može biti učinjena i zbog pritiska, bilo da se radi o fizičkom stresu ili pritisku drugih. Treći činitelj odnosi se na opravdanje kojim počinitelji opravdavaju prijevare jer ih čine i drugi (npr. njihovi nadređeni) ili se nalaze u teškoj financijskoj situaciji pa prijevaru opravdavaju kao pozajmljivanje novca koji će vratiti kada im se situacija poboljša.

Od revizora ne treba očekivati da znaju pravi motiv ili opravdanje zbog kojeg je počinjena kriminalna radnja, ali trebaju razumjeti planove i scenarije kriminalne radnje kako bi mogli prepoznati pokazatelje koji upućuju na kriminalnu radnju.

Revizor treba istražiti kvalitetu rada internih kontrola u poduzeću jer upravo one imaju zadatak ograničiti izloženost mogućim situacijama prijevare. Najčešće slabosti internih kontrola na koje treba obratiti pozornost su: nedostatak podjele dužnosti, nedostatak fizičke zaštite, nedostatak nezavisne provjere, zaobilazanje postojećih kontrola. Dakle, interni revizor treba prepoznati i predložiti mogućnosti kako da se na najbolji način spriječe nepravilnosti u poslovanju. To postiže na način da primijeni kontrolne postupke kojima će otkriti i spriječiti nezakonite radnje. U reviziji se treba osobito usmjeriti na one dijelove poslovanja gdje je visok stupanj rizika. Uloga revizora u sprječavanju prijevare očituje se u:

- planiranju – utvrđivanje slabosti putem procjene rizika koja sadrži preispitivanje etičke klime poduzeća,
- reviziju – ispitivanje i provjeru efektivnosti internih kontrola, uključujući prihvaćanje strateške vizije i kulture poduzeća,
- izvještavanje – stjecanje podrške posloводства za snažne kontrole koje će spriječiti prijevare i povećanje svijesti posloводства o riziku slabljenja kontrola preko procesa izvještavanja o revizijama (Stanišić, 2007).

Ako se čine napori na otkrivanju prijevare, kako putem internih kontrola tako i radom interne revizije, izvjesnost da se prijevara otkrije također može djelovati na nekoga da odustane od prijevare. Interni revizori trebaju biti učinkoviti u otkrivanju mogućih prijevara. Stoga, trebaju razumjeti simptome

prijevare kod raznih poslovnih procesa te u skladu s tim osmisliti korake revizije i provjeravati rad internih kontrola kako bi otkrili moguće slabosti. Kao što smo spomenuli, važna je revizorova orijentacija na osjetljiva područja koja mogu biti izvor nezakonitosti. Pravilo je da revizor uvijek traži neuobičajene poslovne promjene koje se ne mogu jednostavno objasniti. Nakon što interna revizija otkrije prijevaru, dužna je provesti proširene postupke da bi se utvrdilo stvarno postojanje incidentne pojave. U toj fazi istraživanja nastoji prikupiti dovoljno dokaznih informacija o pojedinostima prijevare. Interni revizor mora utvrditi: ocjenu razine i opsega kompleksnosti prijevare unutar organizacije, znanje, vještine i potrebne discipline za djelotvorno obavljanje istraživanja prijevare, postupke za identifikaciju počinitelja prijevare, opsega i uzroka prijevare te korištenoj tehnici prijevare, usklađenost aktivnosti s poslovođstvom i zakonskim tijelima te prava navodnih počinitelja. Po završetku postupka istraživanja prijevare interni revizor treba prosuditi je li potrebno implementirati novi nadzor ili pojačati postojeći kako bi se izbjegle slične pojave u budućnosti funkcioniranja organizacije. Posljednja odgovornost koju snosi interna revizija je izvješćivanje o učinjenim prijevarama. Ima obvezu usmeno izvijestiti ovlaštene, izraditi pisana privremena ili konačna izvješća. Ta izvješća o stanju i rezultatima istraživanja dostavljaju se poslovođstvu, revizijskom odboru i drugima.

5 Zaključak

Interna revizija postaje instrument uspješnog donošenja poslovnih odluka u dinamičnoj i kompleksnoj okolini. Njezina uloga u poduzeću dobiva na značenju. Nakon prvobitne orijentacije na formalno i sadržajno ispitivanje svrhovitosti, urednosti i pouzdanosti računovodstvenih evidencija i izvještaja, djelokrug rada proširuje na sve poslovne funkcije poduzeća. Jedna od ključnih aktivnosti interne revizije jest procjena rizika. Rizik predstavlja mogućnost nastanka nekog događaja koji ima posljedice na ostvarivanje ciljeva organizacije. Ponekad povoljno utječe na poslovanje, u smislu održanja konkurentne prednosti, no češće predstavlja prijetnju za organizaciju zbog čega ne smije biti zanemaren. Za uspješno upravljanje rizicima odgovoran je menadžment poduzeća koji ima dužnost definirati odgovarajuće strategije upravljanja rizicima, dok interni revizor neovisnom i objektivnom ocjenom učinkovitosti procesa upravljanja rizicima i internih kontrola te predlaganjem mogućnosti unapređenja toga upravljačkog procesa pruža podršku menadžmentu. Rizici koji najviše ugrožavaju poslovanje poduzeća, pa čak dovode do njegove propasti jesu prijevare. Cilj interne revizije je prepoznati i procijeniti rizike značajnoga pogrešnog prikazivanja uslijed prijevare na razini financijskih izvještaja i izjava menadžmenta sadržanih u izvještajima. Da bi revizor prepoznao rizike, nužno je njegovo poznavanje subjekta, okruženja te internih kontrola unutar subjekta.

Provedenom analizom podataka o prijevarama u Hrvatskoj, proizlazi zaključak da je zastupljenost prijevera u poduzećima velika. Prema podacima iz 2013. godine najbrojnija kaznena djela u gospodarskom kriminalitetu su krivotvorenje službene ili poslovne isprave, zlouporaba položaja i ovlasti, nedozvoljena trgovina, računalna prijevare i davanje mita. Uspoređujući podatke sa 2012. godinom uočava se tendencija rasta prijevera. U uvjetima računalne obrade podataka dolazi i do pojava računalnih prijevera i zloupotreba. Najčešće se odnose na krivo prikazivanje podataka, krađe softverskih i hardverskih usluga, uništavanje podataka te krađe programa od strane zaposlenih.

Interna revizija predstavlja važan instrument upravljanja rizicima, ali i najbolje organizirane službe interne revizije ne mogu uvijek jamčiti niti predvidjeti prijevaru, utaju, zloupotrebu i druge protuzakonite radnje. Odgovornost za pogreške i prijevare u konačnici snosi menadžment organizacije koji upravlja poslovanjem i uspostavlja kontrolne mehanizme. Radom je potvrđeno da interna revizija kroz utvrđivanje i razumijevanje rizika te uvođenje načina za njihovo sprječavanje ili uklanjanje nastalih negativnih posljedica utječe na poslovanje subjekta. Važno je osigurati postupanje u skladu s utvrđenim politikama, a posebno kod primjene računalne obrade podataka ugraditi odgovarajuće kontrole i postupke nadzora.

Literatura:

- Crnković, B., (1997), Interna revizija. Zagreb, Mikrorad d.o.o.
- Crnković, L., Mijoč, I., Mahaček, D., (2010), Osnove revizije, Osijek, Ekonomski fakultet u Osijeku.
- Messier Jr., W. F., (1998), Revizija: priručnik za revizore i studente, Zagreb, Faber & Zgombić Plus.
- Mijoč, I., Mahaček, D., (2013), Financijska revizija i namjensko korištenje sredstava, *Ekonomski vjesnik, časopis Ekonomskog fakulteta u Osijeku*, God XXVI. br. 1-2013., Osijek, srpanj 2013.
- Ministarstvo financija Definicija unutarnje revizije. URL: <http://www.mfin.hr/hr/definicija-unutarnje-revizije> (23. 7. 2014.).
- Ministarstvo unutarnjih poslova, Služba za strateško planiranje, analitiku i razvoj, Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2013. godini. URBROJ: 511-01-142-14-1001-1, URL: http://www.mup.hr/UserDocsImages/statistika/2014/Statisticki%20preg2013_konacni%20prom_WEB.pdf (13. 5 2015.).
- MrevS 315 Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tijekom stjecanja razumijevanja subjekta i njegovog okruženja. URL: http://www.revizorska-komora.hr/pdf/MRevS/1_KB-za-CIP-124.pdf (11. 8. 2014.).
- Narodne novine (2007) MRevS 610 Razmatranje rada interne revizije: Djelokrug i ciljevi interne revizije (NN 28/07). URL: <http://www.propisi.hr/print.php?id=5677> (23. 7. 2014.).
- Narodne novine (2007) MrevS 240 Revizorova odgovornost da u reviziji financijskih izvještaja razmotri prijevare i pogreške: Prijevare i pogreške i njihove karakteristike (NN 28/07). URL: <http://www.propisi.hr/print.php?id=5659> (11. 8. 2014.).
- Soltani, B., (2009), Revizija: Međunarodni pristup, Zagreb, MATE d.o.o.
- Spremić, I., (1996), Uloga interne revizije i istraživanje mogućnosti načina organiziranja, XXXI. *Simpozij HZRFD*, Pula, Računovodstvo, poslovne financije i revizija u suvremenim uvjetima.
- Stanišić, M., (2007), Uloga interne revizije u otkrivanju i sprječavanju prijevara u bankama. URL: http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2007/1_2/UBS-Bankarstvo-1-2-2007-Stanistic.pdf (8. 8. 2014.).
- Tušek, B., (2001), Revizija – instrument poslovnog odlučivanja, Zagreb, TEB – poslovno savjetovanje d.o.o.
- Tušek, B., Žager, L., (2006), Revizija, Zagreb, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
- Tušek, B., Žager, L. & Barišić, I., (2014), Interna revizija, Zagreb, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.
- Zakon o sustavu unutarnjih financijskih kontrola u javnom sektoru (NN 141/06).
- Žager, L. et al., (2004), Sekcija internih revizora: Interna revizija i kontrola, Zagreb-Umag, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.